

МІФОЛОГІЗАЦІЯ ПЕРЕЯСЛАВСЬКОЇ РАДИ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Автором досліджено події Переяславської ради 1654 року та міфологізацію цих подій в СРСР.

Ключові слова: Переяславська рада, Богдан Хмельницький, Національно-визвольна війна, «Тези про 300-річчя возз'єднання України з Росією».

Abstract

The author investigated the events Pereyaslav in 1654 and mythology of these events in the Soviet Union.

Keywords: Pereyaslav Council, Bohdan Khmelnytsky National Liberation War, "Thesis of the 300th anniversary of the reunification of Ukraine and Russia"

Напевно, всі знають з уроків історії про події 1654 року для України, а саме про Переяславську раду. Чимало людей ще досі сприймають цю подію крізь призму постанови ЦК КПРС «Тези про 300-річчя возз'єднання України з Росією (1654—1954 рр.)», яку було затверджено 10 січня 1954 року. Того року по всій республіці відбувались урочисті збори, концерти, фестивалі, вийшло багато музичних і літературних творів, опер і театральних вистав, присвячених цій історичній події. На початку 1954 р. указом Президії Верховної Ради УРСР м. Проскурів перейменували в Хмельницький, а Кам'янець-Подільську область — у Хмельницьку. Однак, чи не головною подією, пов'язаною з відзначенням 300-річчя «возз'єднання» України з Росією, стала передача Криму до складу УРСР. 19 лютого 1954 р. Президія Верховної Ради СРСР ухвалила Указ «Про передачу Кримської області із складу РРФСР у склад УРСР»[1].

В основу «Тез про 300-річчя возз'єднання України з Росією» була покладена ідея про те, що російський, український та білоруський народи походять від єдиного кореня. З часом ці народи були роз'єдані поляками, литовцями, німцями та ін., котрі вигадали українську й білоруську мови. Ці народи (український та білоруський) тільки й робили потім, що мріяли про возз'єднання, і нарешті прийшов Богдан Хмельницький і здійснив цю мрію [2].

Пропагувався міф про те, що українці і росіяни ніколи не ворогували. Однак, за всю історію українсько-російських стосунків, починаючи з часів Юрія Долгорукого та Андрія Боголюбського, нараховується близько двох десятків воєн, в т. ч. на період до 1648 р. припадає приблизно половина. Москва вела переважно агресивні війни. Українці й білоруси, які складали, наприклад, головну ударну силу війська Великого князівства Литовського, давали гідну відсіч, часом щоправда й самі переходили кордони Московії, ходили походами на Москву, Твер, Рязань, Новгород, Псков і т.д. Навіть Богдан Хмельницький, якого люблять записувати у московські друзі, відзначився у Смоленській війні проти Московії [3].

Спробуємо розібратися, чи насправді Б. Хмельницький прагнув об'єднатися з Московською державою, хотів відмовитися від незалежності, національності і мови? Чи насправді всі шляхи вели лише до Переяслава?

У 1648 р. Богдан Хмельницький очолив Національно-визвольну війну українського народу з метою визволити його зі складу Речі Посполитої. Поляки пригноблювали українців через різну віру та культуру, виснажували родючі українські землі та закріпачували селян. У 1648-1649 рр. козацьке військо одержувало перемоги у боях, але це ще не означало перемоги у війні. У червні 1651 р. українське військо потерпіло поразку під Берестечком. Це негативно вплинуло на бойовий дух армії. Хоч бої під Білою Церквою у вересні 1651 р. показали, що польська армія не в змозі подолати козаків, але й Б. Хмельницький мав замало сил для наступу.

Чим далі тривала війна, тим більше Б. Хмельницький переконувався, що самотужки Україна не зможе подолати Польщу. Гетьман був змушений шукати потужних союзників, розглядаючи спочатку в якості таких Османську імперію і Кримське ханство. Але ці союзники були не

надійними. Кримські татари в ході війни тричі зраджували козаків. Тому Б. Хмельницький все більше задумувався про те, що надійним союзником міг стати тільки російський «єдиновірний» цар [4].

Ще у 1648 р. Хмельницький почав закликати московського царя сісти на польському престолі і згодом постійно звертався по допомогу до Москви. Москва довго не зважувалась на війну з Польщею, але успіхи української армії підштовхнули московських дипломатів до більшої активності. Під кінець 1653 р. в Україну вирушило московське посольство на чолі із В. Бутурліним, а в січні 1654 р. в Переяславі відбулась рада гетьмана зі старшиною і місцевими мешканцями, на якій був оформлений союз з Москвою як визнання царської протекції. Щоправда, виникли певні ускладнення: Бутурлін відмовився присягати від імені царя в тому, що Москва не порушуватиме прав України і допоможе звільнити її від Польщі. Бутурлін пояснив це відсутністю традиції складання московським царем-самодержцем присяги своїм підданам. Деякі представники України також відмовилися присягати царю.

Договір все ж відбувся: український уряд виробив конкретні вимоги до царя, і з ними козацьке посольство поїхало в Москву. Сам договір у вигляді статей був укладений в Москві в березні 1654 р. і тому отримав назву Березневі статті. За ними гетьман зберігав повну незалежність у внутрішній політиці, але йому заборонялося мати дипломатичні відносини з польським королем і турецьким султаном. Російська сторона зобов'язувалась надати військову допомогу в боротьбі проти Польщі. Але ці умови не виконувались. Вже восени 1656 р. Росія таємно уклала з Польщею Віленське перемир'я, фактично зрадивши домовленостям з Україною. Очевидно, що інтереси української сторони не враховувались Москвою.

У СРСР говорилося про те, що Переяславська рада була багатолюдною, що всі українці в єдиному пориві гаряче бажали, аби цар взяв їх під свій протекторат. Однак, на самій раді були присутні лише 300 осіб і це були лише представники козацтва, міщанства та духовенства[3]. Але навіть не всі з них погодились дати присягу: київський митрополит з духовенством, місто Чорнобиль, Полтавський, Кропивнянський, Уманський і Брацлавський полки, Іван Богун і Іван Сірко відмовились присягати царю. Також, перш ніж говорити про так зване возз'єднання, слід зауважити, що Переяславські домовленості були усними і до того ж дуже неясними. А оригінальний текст Березневих статей не зберігся. Зрештою, договір 1654 р. призвів тільки до утворення військово-політичного союзу, до певної конфедерації, в якій Гетьманщина зберігала свій суверенітет.

Історик Олена Апанович у своїй праці зауважила: «Опис Переяславської ради маємо у "Статейному списку", тобто звіті В. В. Бутурліна царю, що насичений подробностями, забарвлений риторичними прикрасами, хоча на Переяславській раді Бутурлін не був присутній і про її хід дізнався від інших. Протокольного документального запису про неї не існує. Взагалі щодо статейних списків, що склалися послами, посланниками, агентами московського уряду і які зосереджувалися потім у Посольському приказі в Москві, то їх об'єктивність і правдивість поставили під сумнів уже сучасники. Бутурлінський звіт царю, який грішить неповнотою, а в деяких місцях неточністю, був розтиражований у безлічі радянських видань, особливо останніх десятиріч. Він відомий нам також і з підручників історії СРСР (історія України, як ми знаємо, довгий час у навчальних закладах України не викладалась)»[6]. На основі таких «історичних джерел» потрібний імперії міф, створити було неважко.

Ще однією складовою міфа про возз'єднання України з Росією було твердження про те, що саме Росія принесла Україні прогрес, цивілізацію і процвітання. Щоб спростувати цей міф, варто вказати на знищення Російською імперією української державності, придушення будь-яких виявів національно-визвольної боротьби українців, колоніальний гніт і репресії, політику русифікації тощо. Власне досить вказати на трагедію Голодомору 1932-1933 рр., який з волі Москви забрав понад 7 млн. життів українських селян, щоб припинити всякі балачки про дружбу й братню любов[3].

Отже, можна сміливо сказати про те, що ніякого возз'єднання України з Росією не було, Переяславська рада була лише вимушеним політичним ходом Б. Хмельницького, який потягнув за собою згубні наслідки для українського народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лопатіна В. Передача Криму УРСР у 1954 р. [Електронний ресурс] /В. Лопатіна// газета «ХайВей» (2007) / Режим доступу <http://h.ua/story/71751/>

2. Горобець В. День, якого не було?.. Переяславська рада 1654 р. в міфах та реаліях. [Електронний ресурс] / В. Горобець // Газета «День» №8 (2003) - Режим доступу до газети: <http://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayina-incognita/den-yakogo-ne-bulo-pereyaslavska-rada-1654-r-v-mifah-ta-realiyah-0>
3. Мицик Ю. Переяславська рада 1654 р.: міфи та реальність [Електронний ресурс] / Ю. Мицик // - Режим доступу: <http://fakeoff.org/history/pereyaslavska-rada-1654-roku-mifi-ta-realnist>
4. Національно-Визвольна війна українського народу під проводом Богдана Хмельницького [Електронний ресурс] / Режим доступу <http://histua.com/istoriya-ukraini/ukrainski-zemli-v-dobu-kozactva/nacionalno-vizvolna-vijna>
5. Апанович О. Українсько-російський договір 1654 року. Міфи і реальність [Електронний ресурс] / О. Апанович // - Режим доступу: http://chtyvo.org.ua/authors/Apanovych/Ukrainsko-rosiiskyi-dohovir_1645-roku/

Алла Борисівна Пономаренко – кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільно-політичних наук, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail : ponomarenko-kovaliova@yandex.ua;

Валерія Денисівна Панкова – студентка групи 2МО-16, факультет менеджменту та інформаційної безпеки, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця.

Ponomarenko Alla B. – PhD in History, Assistant Professor of the Sociopolitical Sciences Chair, Vinnytsya National Technical University, Vinnytsia.

Pankova Valeriya D. – Department of of Management and Information Security, Vinnytsya National Technical University, Vinnytsia.